

35-dik szám.

ELŐFIZETÉSI FÖLTÉTELEK: a Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok együtt: Egész évre 12 ft., félévre 6 ft.
Csupán a Vasárnapi Ujság: Egész évre 8 ft., félévre 4 ft. Csupán a Politikai Ujdonságok: Egész évre 6 ft., félévre 3 ft.

XXII. évfolyam.

HIRDETÉSEK DIJA: Egy hatszor hasábozott petit sor, vagy annak helye egyszeri igtatásnál 15 krajczár; többszöri igtatásnál 10 krajczár. Bélyegdíj külön minden igtatás után 30 krajczár.
Kiadó-hivatalunk számára hirdetémenyeket elfogad **Bécsben:** Haasenstein és Vogler Wallfischgasse Nr. 10, Mosae R. Seilerstätte Nr. 2 és **Oppelik A.** Wollzeile Nr. 22

**A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK
XVIII. NAGYGYÜLÉSE.**

I.
Ma veszi kezdetét a magyar orvosok és természetvizsgálók XVIII-dik nagygyűlése Előpatakon, e sokat emlegetett erdélyi fürdőhelyen.

Eddigi értesülésünk szerint ezernél több résztvevő jelentkezett; s e körülmény eléggé tanusítja, hogy mily népszerűekké váltak ezen vándorgyűlések; de tanusítja azt is, hogy Erdély földje s viszonyai iránt folyvást nő az érdeklődés Szent István birodalmában.

S a vándorgyűlés látogatását fogadó helyek: Előpatak, Seps-Szent-György, Málnás, Tusnád, Szent-Anna-tó, Büdös-barlang, Bálványosvár, Kézdi-Vásárhely, Kovászna, Zajzon, Prázsmár és Brassó valóban oly gazdagok természeti kincsekben s a népjellemnek és társadalmi alakulásnak annyi érdekes vonását tüntetik fel, hogy nézni-, látni-, megfigyelni valója bőven lesz az ezernyi természetkedvelőnek.

Mi kalauzul szegődünk olvasóink mellé, hogy bemutassuk képből és rövid ismertetésben ezen nagygyűlés némely főbb intézőjét és néhány kiválóbb tájékát.

Gróf Mikó Imre első elnököt ép anynyira ismerik, mint a mennyire tisztelik

Magyarország s a „Vasárnapi Ujság“ területén.

Elnöktársa, Zarándi Knöpfler Vilmos kir. tanácsos és orvostudor, kinek arczképét ma mutatjuk be olvasóinknak, tudományban és társadalmilag kiváló állású férfi. Jelenleg 60 éves, s e szép időre visszanezve nyugodtan mondhatja el, hogy „nulla dies sine linea.“

Atyja is orvos volt, előbb táborig, utóbb kamarai Boiczán és Zalathnán. Ez előbbi helyen született Knöpfler Vilmos, s utóbbin kezdette iskoláit. Középiskolai tanulmányait Kolozsvártt bevégezvén, már 19 éves korában, 1834-ben Bécsbe ment orvosi tanulmányokat végezni. Ottan s utóbb Pes-

Z. KNÖPFLER VILMOS.

ORBÁN BALÁZS.

ten gyorsan szerezte meg az orvosi, szemé-
szeti, szülészeti és sebésztudori okleveleket
s a sok tanulmány mellett tudott időt szak-
asztani, hogy szünidőkön bejárja Magyar-
ország bányavidékeit, Csehország ásvány-
fürdőit, Porosz-, Szász-, Bajor- és Olaszor-
szág kórházait.

Ösmeretgyűjtő ösztöne később sem lan-
kadott s míg 1848-ban Belgiumot, Angol-
és Franciaországot utazta át, azóta is ku-
tatta s kutatja folyvást hazája, kivált Erdély
földtani kincseit.

Gyakorló orvosi pályára 1841-ben lé-
pett s egymásután Zaránd és Hunyad me-
gyék főorvosaként, majd a kincstár szolgál-
latában Nagy-Ág, Zalathna, Offenbánya
bányahelyeken nem közönséges sikerrel
működött.

1848 szeptemberében térvén haza kül-
földi utjáról, nemzetőr-százados lett Zalath-
nán; majd orvosként szolgálta szabadság-
harcunkat Bem, Czecz és Gál Sándor
táborában. A szabadságharc után állami
szolgálatban Zalathnára küldetett előbb, de
már 1850-ben a Székelyföld főorvosaként
Maros-Vásárhelyre telepedvén, sőt 1853-
ban nőül vevén Páll Mária mivel és va-
gyonos székely urhölgyet, állandólag
ottani lakossá vált s előkelő székely csalá-
dot alapított.

Mint gyakorló orvos mindig kitűnő,
szakmájára és Erdély földtanára vonatko-
zólag elméletben is sok jelest szolgáltatott,
főképp a magyar orvosok vándorgyűlésein;
közben a németekén is.

Ezek mellett kórházak létesítésében
működött közre; főszereplő a marosvásár-
helyi takarékpénztár alapításában s vezeti
azt ma is; a város, a szék közügyeiben,
egyházánál, iskoláknál s jótékonyági in-
tézeteknél a munka körében nem hiányzik
a legbuzgóbbak közül.

Ily sokféle és sikeres működésért so-
portosan kereste fel a kitüntetés is. Egymás
után lett tagjává sok tudományos és orvosi
egyesületnek; kormányoktól, sőt a Felső-
től is elismerésekben részesített; 1865-
ben kir. tanácsos ezimet nyert; a magyar
orvosok és természetvizsgálók Győrben
tartott XVII-ik nagy-gyűlése őt választá
egyik elnöké gr. Mikó Imre mellé, az idei
nagy-gyűlésre; s az idén választott Ma-
ros-Vásárhely egyik országos képviselőjévé.
Hosszu és sikeres munkálkodással emel-
kedett jelentékeny polczra a közvélemény-
ben. De mintha adósnak érezné magát a
társadalom iránt, munkálkodik folyvást.
Hosszan tartó ép erőt kívánunk sikerei
élvezéséhez és hasznos működése folytatá-
sához.

*

Második képünkön b. Orbán Balázst
ösmerik meg olvasóink, a természetvizs-
gálók ezen nagygyűlésének egyik titkárát.

1830-ban születvén, most van a leg-
jobb férfierőben; de a mennyit ő járt-kelt,
hányatott, tapasztalt és munkált, annyival
őszfejtű és tar homloku is kevés dicseked-
hetik.

Születéshelyéről, a Székelyföldről csa-
ládi viszonyok által már 16 éves korában
Törökországba jutván, onnan beutazta
Arábiát, Syriát, Palesztinát és Görögor-
szágot. 1848-ban azért küzködött, hogy
haza jusson, részt venni a szabadságharc-
ban; de mire célja sikerült volna, Vilá-
gognál le volt téve a fegyver.

Akkor a bujdosó honfiak közé vegyült
s két évig élt velök Konstantinápolyban,

sorsuk türethetővé tételén munkálkodva s
rajongó lelkesedéssel csatlakozva minden
kísérlethez, mely a haza felszabadítására
irányult.

Száműzöttként jutott Londonba is, s
ott két évet, utóbb a száműzöttek földén
Jersey szigeten ugyanannyit töltvén, 1855-
ben Konstantinápolyba s onnan csak
1860-ban tért hazájába vissza, melyet 14
év óta nem látott.

Utazásai alatt sok nevezetes emberrel:
Kossuthal, Mészáros Lázárral, Perczellel,
Hugo Viktorral, Louis Blanc-al hozta
össze sorsa. Életcélja száműzetése alatt az
volt, hogy ezeknek és ilyeneknek szolgál-
latokat tehessen s barátság és figyelem volt
jutalma a száműzött nagyok részéről.

De hazájának kívánt szolgálni min-
denben. Londonban tartózkodása alatt 6
kötetes könyvet irt „Keleti utazás“ cím
alatt; Konstantinápolyban Szaif Züliázánt
fordítá le, e búvájos arab regét; s álnév
alatt levelezett folyvást hazai és külföldi
lapokba.

A nemzet méltányoló elismerését azon-
ban azzal a munkájával érdemelte s vita
ki, a melyet 1860-ban kezdve csak legkö-
zelebből fejezhetett be. Ez a „Székelyföld
leírása“ 6 kötetben.

Évekig barangolt Székelyországban,
szűkebb hazája bérczein, völgyein; bejárta
annak minden zugát, rajzolt, fényképezett,
könyv- s levéltárakat kutatott, hallgatá a
pásztorok meséit s az öregek emlékeit: s
mikor készen volt a rengeteg anyaggal,
felvonult Pestre; szük szobában szükre mér-
ten éldegélt; de bámulásra méltó kitartás-
sal és irigyelni való kedélylyel dolgozta
nagy munkáját, hogy átadja nemzetének.

Ha semmit sem tett volna egyebet, csak
összegyűjti ezt a tengernyi anyagot, a
mely felöleli az egész Székelyföld törté-
nelmi, régészeti, természetrajzi és népisme-
i viszonyait, — méltó, hogy elismeréssel
emlitsük nevét.

A természetvizsgálók mostani nagy-
gyűlése alkalmából közölt tájképeinket is
az ő könyvéből veszszük. Közöltünk abból
eddig is sokat, s közöltek más képes
lapok is.

1870 óta országos képviselő. Most leg-
ujabban Udvarhelyszékről van megvá-
lasztva. Népszerűségét eléggé mutatja, hogy
pártállása daczára is nagy többséggel vá-
lasztott meg, holott az egész Székely-
földön, kettő kivételével, mind a szabadelvű
párt jelöltjei győztek.

Orbán Balázs a függetlenségi párthoz
tartozik. Kossuth Lajos, Hugo Viktor,
Louis Blanc oldalánál, s ifjúkori sok bo-
lyongása közben úgy eltelt az eszményi
függetlenség szeretetével, hogy ma is az
uralkodik kedélye felett.

Rajongásig lelkes hazafi, talpig derék,
becsületes ember; a mai gyakorlati világ-
ból kiváló eredeti alak. Fogadja kézszo-
ritásunkat e sorokban.

*

A nagygyűlés többi intézői Nendwich
Károly, Handtken Miksa, gr. Mikes Kele-
men alelnökök, s Otrobán Nándor és Berecz
Antal titkárok. Mindnyája ösmeretes nevű
ember, s mi tápláljuk a reményt, hogy lesz
alkalmunk mindeniket bővebben is be-
mutatni.

Most pedig szóljunk a nagygyűlés által
fölkeresett helyekről.

*

Egyik képünk Előpatak főkutját
mutatja. Abból meritettünk oly sokan már
egészséget és életerőt. Vízének hatása ol-
vasztó és hajtó, gyomor-, máj-, epebajok-
ban csodálatosan jótékony.

Erdély gyógyfürdői közül ez emel-
dett legelőbb jelentékeny hirre s vize által
valóban méltán.

Van különben még két mellékutja, s
azoknak vize is rokon a főkütéhez.

Az idén Biharmegye derék főorvosa,
Ercsey Imre ösztönzésére egy negyedik
kutat is ástak, s mint az ottani orvosok
megállapították, annak vize ugyanazon
elemeket foglalja magában, melyek a fő-
kütét becsessé teszik.

Előpatakon a gyógy mód főként ivásból
áll, vannak azonban, segédgyógyszerül,
fürdők is.

Legrégibb a meleg fürdő, ugyancsak
ásványos vízzel. De épületének berende-
zésén is meglátszik, hogy legrégebb s
ugyancsak elérne rajta egy kis moder-
nizálás.

A hideg ásványos fürdő, Lobogó név
alatt, csak két év óta van használatban.
Azt is lehetett volna sokkal több kénye-
lemmel és diszszel szerelni föl.

Hanem az uszoda, mely különben tiszta
patakvizből áll, ezélnak és izlésnek egy-
aránt megfelel. Emberségére válnék tulaj-
donosának, a s.-szentgyörgyi székely Nagy
családnak akkor is legalább úgy, ha nem
a Károly román fejedelem nevével nevezte
volna el, hanem például Ferencz József,
vagy Deák-, vagy Vörösmarty-fürdőnek
nevezte volna.

Előpatakon sok jó épület van a fürdői
vendégek számára. Csakhogy a kik meg-
alapították s tovább építették, azok nem
valamely célirányos fürdőhelyiséget, ha-
nem az erdélyi szász városok építési modo-
rát választhatták mintának. Az épületek
egyetlen tömött és aránylag szűk utcába
vannak összezsufolva, némelyik egy-két
emeletes nagy kőhalmaz, mintha várnak
szánták volna.

A tájék elzárt közönséges völgy, bikk,
gyertyán és csererdőkkel a két oldalon. S
a mi könnyű szerrel szolgálna szépítésére:
néhány jól tervezett sétány mindkét olda-
lon, az is még csak tervben és óhajtsá-
ban él.

Különben fürdőidény alatt van postája,
távirdája, 4—5 jó vendéglője, tisztességes
konyhapiacza, rendes zenekara és sok ke-
reskedése.

A mennyi kényelmet Erdély közepes
városai nyújtanak, annyit Előpatakon is
találhatni. A ki pedig egészséget keres, az
ennyi kényelemmel is beéri.

Eddigelő vendégeinek főrésze Oláhor-
szágból telt ki. Mostanában apadni kez-
dettek az ottaniak s szaporodni az ittho-
niak. Az idén már a Királyhágó innenső
részéről is, főképp Biharból, de Pestről is
volt számos vendége.

A fürdőbirtokosság nagy buzgalmat
fejtett ki a természetvizsgálók fogadására,
egyebek közt egészen új épületet emelt ta-
nácskozási teremül, melyben elfér 8—900
hallgató.

*

Két napot töltvén Előpatakon, onnan
aug. 31-én Sepsiszentgyörgyre in-
dul a nagy-gyűlés. Ez csinos, rendes s va-
lóban figyelemreméltó székely város, több
tanintézetrel s nagy igyekezettel a mivelő-
dés felé. Most haragszik, mert elvették s a

kézdí-vásárhelyibe olvasztották törvényszékét. Háromszéknek ez a közigazgatási központja, s székháza előtt, melyben szintén lesznek szakülések, ott áll a háromszéki vitéz székely honvédek emléke. Temploma a város szélén esik, csinos domboldalon, melyről kellemes kilátás nyílik Háromszék legszebb síkjára, a néven is ugynevezett „szép mezőre.“

Onnan az Olt völgyén föl Málnáson lesz az első megállapodás. Leírta volt ugyanez a toll ezelőtt két évvel e lapokban,* hogy Málnás gyorsan emelkedő vasas fürdő, ingoványosrétság mellé, mogyoró bokrok alá telepítve. Nem amnyira festői, hogy képet lehetne közölni róla; s a természetvizsgálók is csak futtában fogják érinteni.

Hanem festői ám Tusnád, a hová onnan érkeznek, olyan, a minő kevés van — én szerintem egy sincs — ebben a hápalupás országban.

Képet is közlünk vidékéről. Lehetne hasonló szépet huszat vagy ötvenet is közölni, s mégis csak az tudhatja, hogy minő szép Tusnád, a kinek alkalma van az összbenyomást ott természetben élvezni.

4—5000 lábnyi magas és szeszélyes alakulásaú hegyek közt kanyarog mélyben az Olt vize. A hegyek alatt bikkal, mogyoróval, a középen felül mindkét oldalon fényvessel vannak borítva. Közbe-közbe kopasz kőszalak merednek ki, mint a havasok haragos homloka.

A jobb parton egyenesen emelkednek a sziklák; baloldalt azonban néhány száz lábnyi magasban mintegy vállat képeznek. Arra a vállra, puha zöld gyepre, illatos fenyő- és szelid mogyoró-bokrok közé telepítették a fürdői lakokat.

A házak is, a vidék jellemének megfelelőleg, eléggé elszórva fekszenek s fenyőgerendákból vannak összeróva, némelyik izletesen, egész svájci modorban és diszes faragványokkal. Sétányok metszik át több irányban a fenyveseket, s csaknem minden pontról más és gyönyörű a kilátás.

Tusnád ásványos fürdői kellemesen langyosak; négy van egymás mellett s azok vize úgy hőségre, mint alkatrészekre, nézve különböző. Vendégei néhány év alatt gyorsan szaporodtak fel, s most már Előpatak-kal versenyez azok számára nézve.

Hanem a természetvizsgálók nem sokáig vizsgálhatják a tusnádi híres Likas követ, melyet ki tudja mikor s hány ezred év alatt furt olyan likassá az Olt vize, — sem a Sólomkövet, melyen ma is szálldos a sólyom madár, a fejedelmek korában pedig épen ott tenyésztették adóul a porta számára: — indulni kell a Szent-Anna-tó felé.

Az Olt bal partján egyenesen Tusnád felett rejtezik a Szent-Anna-tó, a legmagasabb csúcsoktól környezve. Kerülete Orbán Balázs mérése szerint, 2350 lépés. Vize tiszta, kék, iható, habár kifolyása sehol sincs és forrása sem látszik; mélysége közepén 40 láb, a szélek felé arányosan sekélyedik, úgy hogy medre tiszta tölcés alakú.

Partját fenyves erdő szegélyezi, míg a magasabb hegyoldalt bikkessel borította a természet megfordított rendje.

Ezen szép tó medre s a környező hegy-ségek szabályos tölcésalakja az avatatlant

* A székelyföldi gyógyfürdőről. „V. U.“ 1873. évi folyam 34—37. sz.

is egyszerre vezetik arra a feltevésre, hogy itt hajdan, a szelid tó vize helyén, nagyszerű és romboló tűzhányónak kellett működnie.

Orbán Balázs gyönyörű regét beszél el a tó eredetéről. A rege szerint zsarnok ur vára állott hajdan a hegyesucson. Hogy testvére fogatán túlgyen, nyolcz szép szüzet fogott szekere elé. Maga ült kocsi-nak s az egyik szépre, Anna nevére, oly éleset suhintott ostorával, hogy annak kibugyant a vére. A meggyalázott szüz letérdelt és átkot mondott a zsarnok urra; s azonnal elsütyedt a vár, helyén tó támadott s a zsarnok ur sárkány lett a tó vizében, míg a szüzek nefelejtsekké változtak a parton.

A néphit még ma is tartja, hogy a tóban sárkánykigyó lakozik.

*

Két órányira a Szent-Anna-tótól, mindig kelet felé, meredez a torjai Büdöshegység. A mily szelid és vonzó kép az, oly elriasztó, gyilkos tekintetű emez.

Oldalában három, gőzzel telt barlang van, egyiket épen Gyilkosnak nevezik. Gyilkos mind a három, ha beleheli gőzét az élő állat.

A barlang oldalán lecsapódó vizet igen hatályos szemorvosságnak tartják, a száraz gőzt magát hülésből származott bajokban hatályosnak.

A hegy lábánál fennsik terül el Sósmező név alatt. Azon is több ásványos forrás van, melyeket sok nehéz bajban használ gyógyszerül a szenvedő emberiség. Régebben csak a nép szegénye húzódott oda, mert nem volt semmi építkezés, lomb-sátor alatt kellett élni. Most báró Apor Károly, a tulajdonos, építkezni kezdett. Lesz szekérut is Tusnád felől keresztül Kézdí-Vásárhely felé. Némelyek rendkívül nagy jövőt jósolnak a Büdösnek s környékének mint gyógyhelynek.

*

Onnan tovább menve Kézdí-Vásárhely irányában, egyedül álló hegyesucson találjuk a Bálványos-vár romjait. Nevét onnan vette, hogy az ősvallás hiveinek ez volt utolsó menedéke a hódító kereszténység elől. Falai most is tartják magukat, mert nem faragott, hanem jól összeválogatott lapos vízi kőből vannak építve.

Monda maradt fenn, hogy a bálványimádó Aporok ezen várát s hatalmát egy leányrablás miatt rombolta össze a keresztény népség.

*

Bálványos várától szaküléseket tartani húzódnak a természetvizsgálók Kézdí-Vásárhelyre. Mi is megpihenünk a jövő hétig s akkor követjük őket be Brassóba és vidékére.

R—s.

Három népdal.*

1. Enyedi.

Jó bor terem Enyeden,
Édes ott a szerelem;
Ki ide jó: jól tudom,
El nem mehet józanon.

A házaknál szerfelett
Nagy a vendégszeretet,
A legényt úgy szeretik,
A lány mellé ültetik.

* E dalok szövegének a következő példabeszéd szolgált alapul: Enyedről józanon; Tordáról veretlen; Dézsről szeretetlen senki el nem mehet.

A gazda az asztalnál
Borral mind egyre kínál:
Tölts leányom, tölts neki!
Tán így jobban szereti.

Tölts, tölts a leány,
Mosoly lebeg ajakán,
Bor és mosoly, mindenik
Behat egész lelkemig.

Fejem szédül, szívem ég,
El se tudok menni még.
Kettőt látok egy helyett,
Beszélnek, de nem lehet,

Fejem, szívem oly nyomott,
A nyelvem fenakadott.
Részeggé tön Enyeden
A bor és a szerelem.

2. Tordai.

Torda mellett foly az Aranyos,
Habja között aranszemet mos.
Nem csoda: hogy Torda városán
Oly drága, oly féltett a leány.

A legények őrzik szemesen:
Ne menjen a lányhoz idegen;
És ha mégis arra vetemül,
Veretlenül el nem menekül.

Torda fölött egy hegy meghasadt,
Ki ide jó: ép nem maradhat.
Mert hejh a tordai leányban
Annyi kellem, annyi bűbáj van!

Majd meghal értök az idegen,
Egy-két verést számba sem veszen,
A leányt is hjába féltik ám:
Annál inkább vágyik más után.

Jámbor legény, lesben minek állsz?
Orrod előtt rohan el a nász.
Elrepítik rendre a szebbjét
S hoppon hagyják Tordán a legényt.

3. Dézsi.

Dézsnél a két Szamos vize egyesül:
Ki ide jó, nem marad az egyedül,
Nem marad az szeretetlen, egyedül.

Nincsen sehol, mint itt, annyi szép leány,
Mindeniknek rózsá virit ajakán,
Rózsá virit, piros rózsá ajakán.

Sugár-karsu, bogár-szemü mindenik,
Tündér-arczczal a legényt elbűvölik,
A legényt hév szerelemre bűvölik.

Szép a város, szép a vidék, szebb a lány:
Házassul itt minden legény szaporán,
Minden legény szép leányt vesz szaporán.

Dézsvárosa olyan híres labirint,
Minden legényt rabigába bonyolint,
Rabigába, rózsaláneczba bonyolint.

Medgyes Lajos.

Egy magyar nő harmadfél száz év előtt.

III.

Wesselényi Anna a nagy politikával soha sem foglalkozott; a tényleges fejedelem iránt, még ha a Csáky család ellen-sége volt is, illendő loyaltással viseltetett. De a politikai eseményeknek azért mindenkor színvonalán állt.

Fiaának, Csáky Istvánnak Bethlen Gábor fejedelem udvarában jól folyt dolga. Kedvelt és befolyásos ember volt. S a jó asszony nem is képzelte, hogy ő egy politikai központ, hogy papjai politizálnak, a bécsi körökkel levelezést folytatnak, mely legkevésbé sem áll a protestans fejedelem érdekében, s meg sem álmodta, hogy István minő szerepet visz az udvarnál, minő tervei vannak s nagyravágyása hová tereli, — midőn nem volt kétség többé az iránt, hogy kegyencze a később özvegy-gyé lett fejedelemasszonynak, Branden-

*

SZENT-ANNA-TÓ.

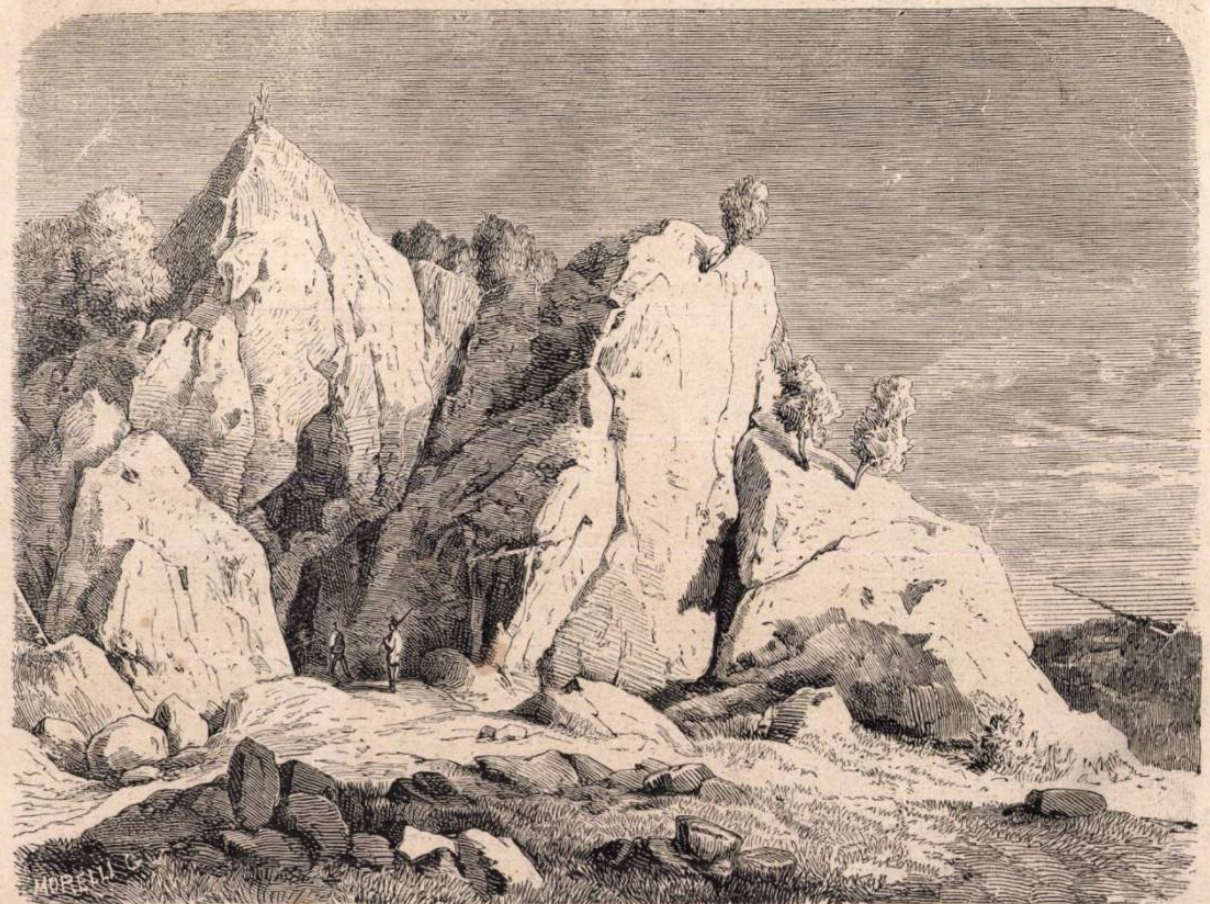
ELÖPATAKI FÖKUT.

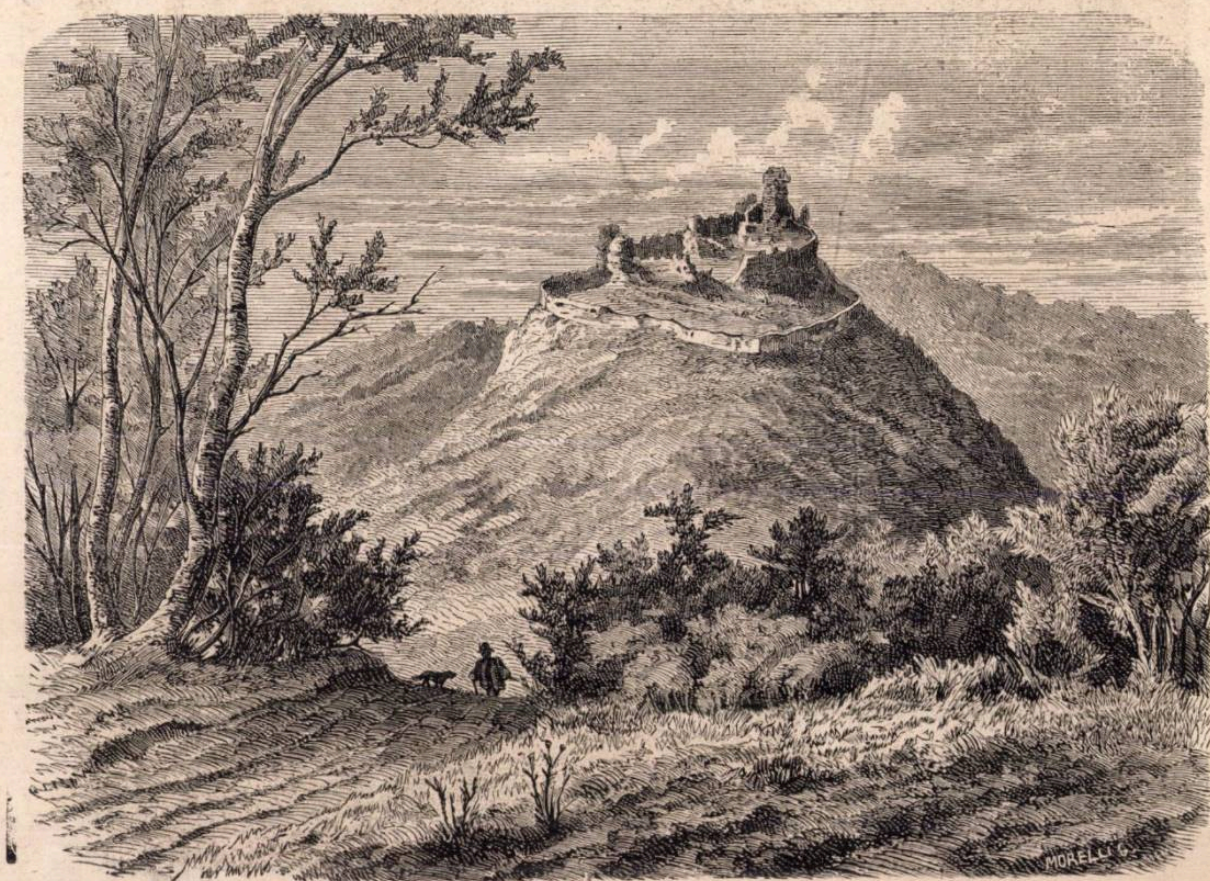
SEPSI-SZENT-GYÖRGY.

FELSŐ-SÓLYOMKŐ ÉS BÁNYÁSZ VÖLGYE A TUSNÁDI FÜRDŐVEL ÍSZEMBEN.

A TORJAI BÜDÖS KÉN-BARLANG.

BÁLVÁNYOS-VÁR ROMJAI.